

kursu fizyki. Mehanika. [Collection of problems in the general course of physics. Mechanics]. Moscow.

8. Filoglo, L. D. (1995). *Obobshchyonnye metody resheniya fizicheskikh zadach v sisteme metodicheskoy podgotovki uchitelya fiziki v pedvuze.* [Generalized methods for solving physical problems in the system of methodological training of a physics teacher at a pedagogical university]. Samara.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАЛЕЦЬ Євген Борисович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, професор кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: теоретична фізика, демонстраційний фізичний експеримент і методика його проведення.

МАСИЧ Віталій Васильович – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: методика викладання фізики і прикладних дисциплін, теорія й методика професійної освіти.

СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: лабораторний фізичний практикум і застосування сучасних технологій в навчальному фізичному експерименті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MALETS Yevhen Borisovich – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of research interests: theoretical physics, demonstration physical experiment.

MASYCH Vitalii Vasilevich – Doctor of Pedagogical Sciences, Manager of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching physics and applied disciplines, theory and methods of vocational education.

SERHIEIEV Viktor Mykolaiovych – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: laboratory physics workshop and application of modern technologies in educational physical experiment.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2020 р.

УДК 374.091

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-19-22

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес соціально-економічних змін у суспільстві став причиною перегляду освітньої політики як в цілому, так і окремих її компонентів, зокрема, стратегії щодо підготовки майбутніх фахівців.

Модернізація освітньої системи в Україні зумовлює нові питання про рівень знань і вмінь фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності. Найважливіше завдання сучасної вищої школи – підготовка компетентного, гнучкого і конкурентоспроможного фахівця, який здатний досягти визначеної мети в різних

життєвих ситуаціях.

Останнім часом зміни в характері освіти відбуваються в контексті глобальних освітніх тенденцій, які називають «мегатенденціями». До них належить масовий характер освіти та її неперервність як нова якість; значимість як для індивіда, так і для очікувань суспільства; орієнтація на активне засвоєння людиною способів пізнавальної діяльності; адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на особистість учня, забезпечення можливостей для його саморозвитку [3, с. 3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праці вітчизняних і зарубіжних

дослідників професійної освіти А. Алексюка, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Ю. Кулоткіна, Б. Теплова, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Ярмаченка та інших свідчать, що головний напрям оновлення професійної освіти в сучасному світі полягає у винайденні шляхів забезпечення діяльній позиції в освітньому процесі, які б сприяли становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності, системних дій у ній, вирішення нових проблем і завдань. Таким шляхом сьогодні вважають компетентнісний підхід.

Дослідженням проблемних питань компетентнісного підходу в освіті займалися багато науковців сучасності, такі як Л. Анциферова, Г. Бал, В. Байденко, Н. Бібік, С. Вершловський, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, Є. Клімов, В. Козирев, Л. Любімов, М. Ларіонова, О. Міршук, В. Кушнір, В. Тихомиров, Л. Пуховська, Н. Радіонова, О. Реан, В. Сластьонін, О. Цільмак та ін.

Аналіз робіт провідних науковців сучасності свідчить про значний інтерес до проблем формування та розвитку професійної компетентності в вищій освіті, застосування компетентнісного підходу у формуванні майбутніх професіоналів; характеристики компетентності в освіті зарубіжних країн, виникнення і становлення компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу й розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної освіти впродовж життя.

Мета статті – висвітлити сучасні проблеми освітньої політики в цілому та окреслити стратегії підготовки майбутніх фахівців й тенденції компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах України як її компонента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб вирішити проблему підвищення якості освіти, науковці почали пошук методологічних шляхів для вирішення цієї проблеми, одним із найпріоритетніших визнаний саме компетентнісний підхід, який ґрунтується на компетентностях і підкреслює практичний зв'язок сфери освіти зі сферою праці. Векторність розвитку вищої освіти дає змогу виокремити спектр тенденцій, які підтверджують трансформації та дають змогу прогнозувати певні зміни та проектувати відповідні дії. У попередніх розвідках нами було виокремлено тенденції, пов'язані із розвитком університетської освіти, які знайшли своє висвітлення у

наукових розвідках вітчизняних дослідників ХХІ століття [7, с. 13–15]. Серед них акцентуємо увагу на тих, які, на нашу думку, є безпосереднім вказівником щодо зміни організації та побудови й проведення навчального процесу в закладах вищої освіти, зокрема в університетах: нагромадження знань; гендерної політики; гуманітарного знання; використання наявних ресурсів; розвитку парадигм; розвитку наукової діяльності; розвитку світового ринку ІКТ; етнонаціональних процесів; медіа-глобалізації; розвитку соціокультурної ситуації в суспільстві; інноваційно-інвестиційної діяльності тощо. Зазначимо, що це, звичайно, не повний перелік, та саме ці позиції визначають широку панораму підходів, якими відзначається сучасна університетська освіта.

За результатами аналізу звернень до питання впровадження підходів при організації, проведення освітньої діяльності в період кінця ХХ – початку ХХІ століття (Прим. авт.: зауважимо, що на відміну від світового освітнього простору, на пострадянському освітньому просторі відбулась певна пролонгація у часі, тому ми говоримо про масові трансформаційні зміни починаючи з останньої чверті ХХ століття), нами виокремлено такий перелік (в алфавітному порядку): акмеологічний; аксіологічний; антропологічний; віковий; гуманістичний; діагностичний; діяльній; диференційний; загальнолюдський; задачний; імітаційно-ігровий; індивідуальний; інклюзивний; інтегрований / інтеграційний/інтегративний; інформаційний; ІТ-підхід; кластерний; компетентнісний; комплексний; комунікативний; культурологічний; людиноцентристський; міждисциплінарний; народознавчий; науковий; національний; особистісно-орієнтований; педагогічний; позитум-підхід; полікультурний; професійний; процесний; ресурсний; рефлексивний; синергетичний; системний; соціокомунікативний; соціологічний; студентоцентризований; структурний; суб'єктно-об'єктний; суб'єктно-об'єктно-суб'єктний; творчий/ креативний; технологічний; фрактальний; цілісний тощо [1].

Цей перелік не претендує на стовідсоткову повноту, та, навіть він, свідчить про широку панораму проєктивного бачення трансформаційних змін в прикладній освітній сфері. Зауважимо, що у сфері вищої освіти лідерські позиції утримує питання організації навчального процесу на засадах компетентнісного підходу. Його

впровадженню при викладанні окремих дисциплін, циклів дисциплін в закладах вищої освіти усіх рівнів акредитації присвячено значна кількість досліджень останніх десятиліть.

Вбачаємо за потрібне представити тлумачення окремих понять у контексті окресленої теми. Оскільки наша розвідка стосується сфери вищої освіти, коректним буде спиратись на положення, викладені у науково-методичному посібнику для працівників вищої освіти України «Національний освітній глосарій: вища освіта» (2011). Зокрема, компетентнісний підхід (competence-based approach) тлумачиться як підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей відповідно до європейського проекту Тюнінг (TUNING), в рамках реалізації цілей Болонського процесу [2, с. 31–32]. Відповідно компетентність (competence, competency) виступає динамічною комбінацією знань, умінь, цінностей та особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою і є основою кваліфікації випускника ВНЗ [2, с. 32]. Значущим є й тлумачення поняття «компетенція», оскільки інколи спостерігаємо осиномізування понять компетентність і компетенція, що є абсолютно некоректним, проте має місце не лише в побутовій, а й у науково-педагогічній сфері. Отже, компетенції розглядаються як надані особі повноваження, коло службових (та інших) прав і обов'язків [2, с. 32–33].

Таким чином, говорячи про впровадження компетентнісного підходу, маємо окреслювати передбачувані/отримані результати навчання відповідно до присвоєваної кваліфікації. Саме на об'єктивізацію цього процесу спрямована розроблена національна рамка кваліфікацій (НРК, 2011) та Стратегія розвитку національної системи кваліфікацій на період до 2021 року. Основними позиціями відповідно до НРК визначено такі: автономність і відповідальність; знання емпіричні і теоретичні; інтегральна компетентність (характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності); кваліфікація (результат оцінювання і визнання за стандартами); кваліфікаційний рівень; компетентність / компетентності (здатність до виконання певного виду діяльності); комунікація; результати навчання – компетентності; вміння.

Результати навчання визначаються як формулювання того, що повинен знати,

розуміти, бути здатним продемонструвати здобувач вищої освіти після завершення навчання. Результати навчання можуть відноситися до окремого навчального компоненту (модуля, навчальної дисципліни, практики тощо), а також до періоду навчання (програми першого, другого чи третього циклів) і визначають вимоги до присудження кредиту.

В основі впровадження компетентнісного підходу є перехід від процесного до результатного в організації навчання; визначення запланованих (очікуваних) результатів навчання (компетентностей): 1) нормативних (для галузі освіти); 2) на рівні програми навчання; 3) на рівні навчальних компонентів (курсів, модулів, проєктів тощо); упровадження технологій навчання та викладання, орієнтованих на заплановані результати; упровадження стандартів оцінювання, орієнтованих на вимірювання результатів навчання.

На методологічному семінарі «Реформування вищої освіти: європейські орієнтири та вітчизняні реалії» (Інститут вищої освіти НАПН України, 2013) було визначено такі класи компетентностей: Спеціальні/фахові (specific) – є ключовими для здобуття будь-якого ступеню, безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями предметної області; Загальні/універсальні (generic) – здобуваються в рамках певної навчальної програми, надають додаткові (часто вирішальні) перспективи для працевлаштування – формують здатність до працевлаштування (employability): інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності; напр. здатність до аналізу і синтезу, управління інформацією, володіння другою мовою тощо); міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця тощо); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань; напр. здатність до навчання, лідерство тощо) [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, першочерговим завданням щодо ефективного та дієвого запровадження компетентнісного підходу у ВНЗ є розробка методології перегляду, розвитку, впровадження та оцінювання навчальних програм для кожного із циклів вищої освіти (на основі розробки проєкту Тюнінг з урахуванням специфіки національної системи освіти). На сьогодні розроблено методологію TUNING побудови навчальних програм та представлено Модель розробки, впровадження та реалізації навчальних програм (Ю. Рашкевич, 2013).

Зауважимо, що модель передбачає багатовекторність у підходах до навчання і викладання. Ось її основні аспекти: відповідність основним умовам (суспільна потреба, консультації із зацікавленими сторонами, цікавість програми із академічної точки зору, чи визначені спільні точки прив'язки, ресурси всередині/зовні навчального закладу); визначення профілю навчальної програми; опис цілей програми та кінцевих результатів навчання; визначення загальних та фахових компетентностей; розробка навчального плану; розробка модулів та вибір видів навчальної діяльності; визначення підходів до навчання та методів оцінювання; розробка системи оцінювання якості програми з метою її удосконалення [4].

Таким чином, можемо стверджувати, що компетентнісний підхід набуває упровадження у діяльність закладів вищої освіти як відображення парадигми результатного (а не процесного) навчання, проте потребує роз'яснення і уточнення на предмет коректного тлумачення і дієвого алгоритму запровадження з урахування тенденційних змін іншопідходного бачення організації навчання у ВНЗ України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький, І. В. Кулага, В. Є. Турчанінова К. : КНЕУ, 2016. 61 с.
2. Бабин І. І., Болубаш Я. Я., Гармаш А. А. й ін. Національний освітній глосарій : вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія / За ред. С. Я. Харченко. Дрогобич, 2007.
4. Рашкевич Ю. М. Компетентнісний підхід у побудові навчальних програм [Електронний ресурс] / Виступ в рамках Проекту Tuning Educational Structures in Europe, 2013 // URL: www.tempus.org.ua/uk/.../621.../download.htm...
5. Савченко Н. С., Дубінка М. М., Язловецька О. В. Особливості компетентнісно орієнтованого навчання у вищій школі / Н. С. Савченко, М. М. Дубінка, О. В. Язловецька // Рідна школа / Ред. Кол. А. Пугач та ін. – Випуск № 2 (1062). Серія: Педагогічні науки. Київ: ПП «Видавництво «Фенікс», 2019. С. 22–28.
6. Таланова Ж. В. Підходи до розроблення галузевих рамок кваліфікацій в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс] / Виступ на методологічному семінарі, 2013 // URL: <http://www.ihed.org.ua/ua/proinstytut/podii.html>
7. Терентьєва Н. О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні : стан

дослідженості (початок ХХІ століття) / Н. О. Терентьєва // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб.наук.пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т проблем вих. НАПН України / редкол. : Огнев'юк В. О., Бех І. Д., Хоружа Л. Л. [та ін.]. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. № 18. С. 12–16.

REFERENCES

1. Antoniuk, L. L., Vasyilkova, N. V., Ilnytskyi, D. O., Kulaha, I. V. and Turchaninova, V. I. (2016). *Kompetentnisnyi pidkhd u vyshchii osviti: svitovyi dosvid*. [Competency approach in higher education: world experience]. Kyiv.
2. Babyn, I. I., Boliubash, Ya. Ya., Harmash, A. A. y in. (2011). *Natsionalnyi osvittii hlosarii : vyshcha osvita*. [National Education Glossary: Higher Education]. Kyiv.
3. Karpenko, O. H. (2007). *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh universytetskoï osvity: naukovometodychnyi ta orhanizatsiino-tekhnolohichniy aspekt: Monohrafiia*. [Professional training of future social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects: Monograph]. Drohobych.
4. Rashkevych, Yu. M. (2013). *Kompetentnisnyi pidkhd u pobudovi navchalnykh proqram*. [Competence approach in building curricula...]. Kyiv.
5. Savchenko, N. S., Dubinka, M. M., Yazlovetska, O. V. (2019). *Osoblyvosti kompetentnisno oriientovanoho navchannia u vyshchii shkoli*. [Features of competence-oriented education in higher education]. Kyiv.
6. Talanova, Zh. V. (2013). *Pidkhody do rozroblennia haluzevykh ramok kvalifikatsii v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity*. [Approaches to the development of sectoral qualifications frameworks in the European Higher Education Area]. Kyiv.
7. Terentieva, N. O. (2012). *Tendentsii rozvytku universytetskoï osvity v Ukraini : stan doslidzhenosti (pochatok XXI stolittia)*. [Trends in the development of university education in Ukraine: the state of research (early XXI century)]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у зарубіжних країнах та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: sphere of scientific and research interests: the theory and practice of the youth's education in the West European countries and Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.